

Prikaz knjige

Prof. dr Veljko Ikanović:

Komentar Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske

„Privredna štampa“ d.o.o., Sarajevo, 2025, str. 713.

Poslije osamostaljenja Bosne i Hercegovine iz sastava SFRJ, Republika Srpska, kao jedan od konstitutivnih entiteta, donijela je tri krivična procesna zakona: 1) Zakon o krivičnom postupku iz 2003. godine („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09 i 92/09), 2) Zakon o krivičnom postupku – Prečišćeni tekst iz 2009. godine („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 100/09) i 3) Zakon o krivičnom postupku iz 2012. godine („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21).

Uz zakone o krivičnom postupku BiH, Federacije BiH i Brčko Distrikta BiH iz 2003. godine, sa nizom izmjena i dopuna, Bosna i Hercegovina danas ima potpuno novo i reformisano krivično procesno zakonodavstvo. Ono je, slijedeći tradiciju bivše SFRJ, izraz ideje o podijeljenoj zakonodavnoj nadležnosti u oblasti krivičnog prava, i to između države u cjelini i njenih entiteta (Republike Srpske i Federacije BiH) i Brčko Distrikta BiH.

Procesno zakonodavstvo BiH je napustilo tradicionalna zakonodavna rješenja, prihvatanjem novih instituta od kojih su neki potpuno nepoznati domaćoj pravnoj praksi. To se posebno ogleda u ugradnji instituta adversarnog modela postupka, uvođenju tužilačke istrage, uklanjanja ili redukovanja ovlašćenja oštećenog i privatnog tužioca, potvrđivanja optužnice, priznanja krivice, pregovaranja o krivici i niza drugih rješenja. U toj situaciji sudovi i organi za provođenje zakona su, po pravilu, bili lišeni ustaljene sudske prakse, što je uslovalo makotrpno traganje za objašnjavanjem novih instituta u praktičnoj primjeni. Da se radi o ozbiljnim teškoćama govori i to da su izvršene brojne izmjene osnovnog teksta zakona iz 2003. godine i na kraju donesen u Republici Srpskoj novi zakon koji je, u stvari, kodifikacija tih izmjena. Pomoć praksi pružio je i jedan broj komentara zakona koji su uslijedili dosta brzo poslije donošenja osnovnog teksta zakona i teško su mogli da imaju ugrađene stavove aktuelne sudske prakse.

To je, između ostalog, uslovalo i potrebu za novim komentarem kako bi se čitalačkoj publici, posebno onoj u oblasti policijskih organa, pravosuđa i advokature, stavilo na uvid teorijsko i praktično izlaganje osnovnih pojmova i instituta novog krivičnog procesnog zakonodavstva Republike Srpske. S tim u vezi, „Komentar Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske“¹ (u daljem tekstu. Komentar), u izdanju „Privredne štampe“ d.o.o., Sarajevo, autora dr Veljka Ikanovića, sudije Vrhovnog suda Republike Srpske i redovnog profesora Fakulteta pravnih nauka Univerziteta „Apeiron“ u Banjoj Luci, čini bitan doprinos

Marina M. Simović

redovni profesor Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta „Apeiron“ u Banjoj Luci i sekretar Ombudsmana za djecu Republike Srpske, Bosna i Hercegovina;
marina.simovic@gmail.com;
ORCID 0009-0008-3330-4023

¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21.

krivičnoprocesnoj literaturi, ne samo u Bosni i Hercegovini već i šire, jer su se, prije njegovog objavljivanja, tek rijetko imala prilika pronaći slična djela.

U Komentaru se sistemski i sveobuhvatno obrađuju pravni izvori, razvoj, temeljna načela i pravni instituti krivičnog procesnog prava Republike Srbije, te usklađenost ovog prava s pravom Evropske unije. Riječ je o hvale vrijednoj naučnoj i stručnoj knjizi na čijem stvaranju je prof. Ikanović radio dugo.

Komentar, koji se nudi čitalačkoj publici, sadrži četiri nužno i logički povezana dijela:

- dio prvi (osnovne odredbe, nadležnost suda, izuzeće, tužilac, oštećeni i oštećeni kao tužilac, branilac, podnesci i zapisnici, rokovi, donošenje i saopštavanje odluka, dostavljanje pismena i razmatranje spisa, izvršenje odluka, troškovi krivičnog postupka, imovinskopravni zahtjevi, radnje dokazivanja, mjere za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka, ostale odredbe);

- dio drugi - tok postupka (istraga, posebne istražne radnje, postupak optuženja);

- dio treći (glavni pretres, presuda, redovni pravni lijekovi, vanredni pravni lijekovi);

- dio četvrti - posebni postupci (postupak za izdavanje kaznenog naloga; postupak protiv pravnih lica; postupak za primjenu mjera bezbjednosti, za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i za opozivanje uslovne osude; postupak za donošenje odluke o brisanju osude ili prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude; postupak za pružanje međunarodne pravne pomoći i izvršenje međunarodnih ugovora u krivičnopravnim stvarima; postupak za naknadu štete, rehabilitaciju i ostvarivanje drugih prava lica bez osnova osuđenih i neosnovano lišenih slobode; postupak za izdavanje potjernice i objave i prelazne i završne odredbe).

Uz integralni zakonski tekst, svaki član zakona (na bazi domaće i inostrane pravne teorije) je analiziran da bi, na kraju, teorijska razmatranja zakonskih instituta bila dopunjena relevantnim shvatanjima aktuelne domaće sudske prakse koja je posebno koristan putokaz za daljnja istraživanja. Tekst je potkrijepljen brojnim teorijskim shvatanjima domaće, ali i inostrane krivičnopravne teorije, pravnim shvatanjima najznačajnijih sudova, kao i komparativnim rješenjima savremenih krivičnoprocesnih zakona, naročito onih koji su doneseni u posljednje vrijeme čime je podignut nivo aktuelnosti, ali i ozbiljnog naučnog promišljanja. Takav hvale vrijedan pristup znatno pridonosi preglednosti izložene materije i omogućuje potpunije razumijevanje složenih odnosa između pojedinih dijelova nacionalnog uređenja krivičnog procesnog prava Republike Srbije.

Premda raznoliku, opsežnu i kompleksnu materiju ovog zakona autor u knjizi obrađuje u odnosu na svaki član, tekst knjige je stilski i metodički ujednačen, te je knjiga podjednako čitka u svim svojim dijelovima. Svako pojedino poglavlje knjige izvorni je naučni doprinos autora, utemeljen na njegovoj višegodišnjoj naučnoj i stručnoj posvećenosti pojedinim segmentima. U tom smislu je posebno pohvalno što je prof. Ikanović u Komentaru pridružio određeni broj pitanja koji ne služe samo sumiranju određene cjeline, već omogućavaju upravo raspravu o dinamičnom i ne sasvim određenom karakteru krivičnog procesnog prava Republike Srbije.

Na primjer, na temu "izuzeće" u krivičnom postupku, uz teorijsku analizu i praktičnu primjenu, autor je uvodno istakao da ovaj institut predstavlja jedno od temeljnih jemstava prava stranaka na nepristrano odlučivanje, te važan instrument očuvanja povjerenja javnosti u pravosudni sistem. U praksi sve češće dolazi do povećanog broja zahtjeva za izuzeće, pri čemu se razlozi sve više šire van zakonom propisanih okvira. Takva praksa posebno dolazi do izražaja u predmetima s velikim brojem stranaka, u kojima pojedini zahtjevi nemaju drugo uporište osim u nastojanju da se odgodi ročište ili prekine glavni pretres. Taj problem posebno se osjeća u manjim sredinama, gdje je broj sudija i javnih tužilaca ograničen, pa zahtjevi za izuzeće mogu dovesti do zastoja u postupku zbog teškoće pronalaska zamjene. Analiza je upozorila na dvije moguće dimenzije rješenja. Jedna je zakonodavna, prema kojoj bi zakonodavac trebao preciznije propisati razloge za izuzeće, a druga praktična, koja naglašava važnost daljnjeg razvoja sudske prakse i strožih kriterija pri odlučivanju o zahtjevima. Nezavisno o pristupu, može se zaključiti da je ključno osigurati da se institut izuzeća ne pretvori u mehanizam za odugovlačenje krivičnih postupaka.

Ili, ukazivanje da pravo na djelotvorno preispitivanje zakonitosti pritvaranja iz člana 5. stav 4. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda treba preispitati s aspekta prakse Evropskog suda za ljudska prava, te domaće prava i prakse. Pravo na preispitivanje zakonitosti ne

podrazumijeva samo mogućnost podnošenja žalbe, već zahtijeva brzu i sadržajnu kontrolu svih razloga zbog kojih je do lišenja slobode došlo. Problem koji se pojavljuje u praksi, u kontekstu ovog pitanja, jeste predugo trajanje žalbenih postupaka, a obrazloženja sudskih odluka o pritvoru nerijetko ostaju uopštena i šablonska. Sudovi ne smiju obrazlagati pritvor samo pozivanjem na opasnost od bjekstva ili ponavljanja djela, već moraju konkretno navesti činjenice iz kojih proizlazi postojanje takve opasnosti. Samo tako obrazložena odluka omogućuje strankama da razumiju razloge odluke i da ih učinkovito ospore putem pravnog lijeka, što je u skladu s praksom Evropskog suda za ljudska prava.

Uz to, i pitanje troškova predstavlja jedno od najsloženijih procesnih pitanja u krivičnom postupku jer zahvata interese države, stranaka i advokata, a pritom neposredno utiče na pristup pravdi i povjerenje građana u pravosudni sistem. Troškovi krivičnog postupka često se pokazuju nesrazmjerno visokim, dok teret njihovog snošenja nije uvijek pravedno raspoređen. Republika Srpska nerijetko preuzima troškove i u situacijama kada je jasno da su nastali zloupotrebom procesnih prava stranaka, dok istovremeno pojedinci često unaprijed ne mogu procijeniti visinu ukupnih troškova, što stvara pravnu i finansijsku nesigurnost. Zato se predlaže da se pristupi preciznijem definisanju troškova koji se mogu prenijeti na budžet, te uvođenju strožih kriterija za naknadu troškova u slučajevima zloupotrebe prava. Previsoki troškovi mogu obeshrabriti građane da traže zaštitu svojih prava, što je posebno problematično kod tereta snošenja troškova supsidijarnog tužioca, koji u interesu države preuzima krivično gonjenje².

Uočen je i problem nepostojanja jedinstvenog postupanja s privremeno oduzetim predmetima, jer se u praksi nerijetko pojavljuju dileme o tome koji se predmeti mogu vratiti vlasnicima, a koji moraju biti oduzeti, posebno kada su bili korišteni za počinjenje krivičnog djela. Sudovi trebaju imati jasne smjernice o tome, što bi doprinijelo pravnoj sigurnosti i transparentnosti postupanja sudova, te smanjilo broj pritužbi i zahtjeva za naknadu štete nakon pravosnažnosti presude.

Između ostalog, upozoreno je i da je nužno voditi računa o načelu pravičnosti i proporcionalnosti, te izbjegavati sekundarnu viktimizaciju svjedoka. Otvoreno je i pitanje obaveze suda da obrazloži odluku o odbijanju sporazuma o priznanju krivice, pri čemu bi takvo obrazloženje trebalo biti jasno, detaljno i dostupno strankama - kako bi se spriječile sumnje u arbitrarnost odlučivanja. Takođe, naglašena je potreba ujednačavanja prakse u postupanju s maloljetnim svjedocima i žrtvama krivičnih djela, pri čemu je istaknuto da bi prisutnost psihologa ili druge stručne osobe trebala postati pravilo, a ne izuzetak. Na taj bi se način osigurala dodatna zaštita ranjivih grupa i spriječila sekundarna viktimizacija, što je u skladu s evropskim standardima o pravima žrtava. S tim u vezi, učinkovitost pravosuđa ne može se mjeriti isključivo brzinom rješavanja predmeta već i kvalitetom sudskih odluka, poštovanjem prava stranaka i povjerenjem javnosti u sistem.

Prof. Ikanović je uložio veliki trud u to da pravne norme i sudsku praksu poveže i s pravnom teorijom. Njegovo je baratanje različitim izvorima izuzetno vješto, te uspijeva ispreplesti raznorodne vidove akademske literature, sudskog tumačenja, te drugih različitih pravnih izvora. U raspravu redovno uključuje primjere i hipotetske slučajeve. Stoga, cjeline od kojih se Komentar sastoji sadrže pomno razrađeni i međusobno povezani kompleksni teme. To je solidna osnova za daljnje promišljanje tema koje otvara, omogućavajući spoznavanje osnova, ali i razmatranje složenijih dijelova zahvaćenih problema.

Komentar je, u svojoj ukupnosti, vrlo značajno djelo krivičnopravne nauke koje nadilazi domaće okvire i predstavlja važan doprinos pravnoj književnosti BiH. Svoju će publiku zasigurno pronaći ne samo u pravnoj nauci, već i u pravnoj praksi i pravničkom obrazovanju. Takođe, predstavlja referentno mjesto za pravne teoretičare i praktičare prigodom svakog budućeg izučavanja bh. krivičnog procesnog prava. Iscrpan je izvor i studijske građe za potrebe izvođenja nastave na pravnim fakultetima u Bosni i Hercegovini i državama bivše Jugoslavije.

Knjiga treba služiti kao inspiracija i podsticaj za sveobuhvatno, beskompromisno, kritičko i minuciozno bavljenje krivičnopravnom naukom. Izvjesno je da će Komentar doživjeti jednaku sudbinu kao i prethodni udžbenici i komentari prof. Ikanovića i da neće ostati na policama pravnih biblioteka, već će biti trajno otvoren na radnom stolu svakog imalo ozbiljnijeg pravника koji se na bilo koji način bavi krivičnim procesnim pravom.

² Ovakva mogućnost postoji samo u Republici Srpskoj.